

AZ EGYHÁZI BÜNTETŐJOG

AZ APOSTOLI KORTÓL
NAGY KONSTANTINIG

IRTA

LUTTER JÁNOS dr.

(Különlenyomat a «Religio»-ból)

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1910.

AZ EGYHÁZI
BÜNTETŐJOG

AZ APOSTOLI KORTÓL
NAGY KONSTANTINIG

IRTA

LUTTER JÁNOS dr.

(Különlenyomat a «Religio»-ból)

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1910.

I.

Még a legkisebb emberi társaság is, ha létét biztosítani akarja, él azzal a természetadta jogával, hogy büntetendő cselekményt elkövető, vagy a társaság céljával ellentétes magatartást tanúsító tagjaival szemben a kebeléből való kizárás hatásos módját használja.¹ E jogosultság a társas viszony mivoltából következik, mert többek együttműködése egy közös cél érdekében csak úgy lehetséges, ha minden egyes tag működése összhangban van a közös céllal. Szinte magától értetődő tehát, hogy az egyház, e tökéletes társaság, is él e legalkalmasabb rendfenntartó eszközzel. Természetfeletti céljának valósulhatása a legteljesebb összhangot kívánja, s ezért az összhangot zavaró makacs, megátalkodott tagjaival szemben kénytelen a kiközösítéshez nyulni. Különbösen is e büntetés, miként látni fogjuk, isteni parancson alapszik s így lényének megtagadása volna, ha e legmagasabb parancsnak nem tenne eleget.

¹ Az államok a legrégebb időktől mind mai napig élnek e joggal. Az exilium, az infamia, a rabszolgaságba való taszítás, a későbbi szabadságvesztés büntetés, a relegatio, deportatio, a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése stb. mind a kizárás, elkülönítés más-más formában való megjelenése.

Ha az ókori államok történetén végigtekintünk, mindenütt azt láthatjuk, hogy az egyes államok bizonyos cselekedetek elkövetőit kizárással büntetik. Az ókori pogány államok institutióiban a sacralis elem egybeolvadt a világi elemmel. Azért a kizárás, kiközösítés is sacralis jellegű. Így a gallok azt, aki a druidák parancsainak nem engedelmeskedett, kizárták az áldozat bemutatásán való részvételből. Náluk ez a legsúlyosabb büntetés volt, az illetőt a gonosztevők közé számították, mindenki kerülte, s még a vele való beszédétől is tartózkodtak.¹

A régi germánoknál annak, aki paizsát elhagyta, nem volt szabad az isteni tiszteleten megjelennie, a tanácskozásban tilos volt részt vennie, s ezt oly súlyos büntetésnek tartották, hogy sokan gyalázatuknak öngyilkossággal vetettek véget.² A római alkotmány tudvalevőleg telítve volt sacralis elemmel. Magának az államnak keletkezését is isteni eredetűnek tartották. A köz- és magánélet tele volt sacralis cselekményekkel. A patrónus és cliens közti familiaris viszonyt is sacralis institutio védte. Azt ugyanis, aki patronusa, avagy aki cliense ellen pereskedett, tanúvallomást tett, vagy más módon az illető ellenségei mellé állott, a törvény árulónak nyilvánította, minden emberi társaságból kiközösítette.

¹ Julius Caesar: *De bello gallico* L. VI. c. 13.

² Tacitus: *Germania*, c. VI.: «Scutum reliquisse praecipuum flagitium, nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas, multique superstites bellorum, infamiam laqueo finierunt.» C. Cornelii Taciti opera omnia 349. o. Amstelodami 1701.

tette, s mint az alvilági isteneknek áldozatul szántat, bárkinek szabad volt büntetlenül megölni.¹

A zsidó theocratiában a világi elem teljesen eltűnik, úgyszólván minden cselekedet sacralis jogi jelentőségű volt. E theocratia használja a legbővebben a kiközösítés büntetését. Már Esra X, 8. említi a kiközösítést. Több foka volt: גרין,² חרם,³ és שמתא,⁴ גרין a többiek társaságától való elkülönítés, kizárás volt, még a feleségtől és többi otthoniaktól is, négy lábnyi távolságra. Harminc napig tartott, ha azonban az elkülönített nem javult meg, az elkülönítés először hatvan, azután kilencven napra volt meghosszabbítható. A גרין huszonnégy esetben szabható ki.⁵ A kiközösített a kiközösítés ideje alatt se nem nyiratkozhatott, se nem borotválkozhatott. Tíz személy rendes gyülekezetébe nem mehetett. Ha a kiközösítés ideje alatt meghalt, úgy a bírák követ tesznek koporsójára, annak jeléül,

¹ Dionys. Halicarnass.: Antiquit. Rom. Lib. II. c. 10.

² Niduij = ἀφορίζεσιν l. Luc. VI, 22.

³ Herem = ἐκβάλλεσιν l. Luc. VI, 22. ἀποσυνάγερρον ποιησιν. Joan. XVI. 2.

⁴ Šhammata. Hogy a kiközösítés e foka önálló-e, vagy pedig azonos a niduijjal, arról alább lesz szó.

⁵ L. Berach. fol. 19. col. 1.: «בית דין שנגזרין מל כבוד דב» גרין, huszonnégy helyen (értsd 24 okból) excommunicálnak a bírák a Rabbi illetőleg mester iránti tiszteletből, ha a köteles tiszteletet nem adta meg. A huszonnégy esetet, melyek egytől-egyig rabbinusi megállapodások, Majmonides egyenkint leírja a חלכות תורה 6. és 7. cap.-ban; Sulhan aruk Jore dea részében num. 334. és Chosen Hammişpat num. II. Majmoni a huszonnégy esetről bővebben a 7. cap.-ban szól.

hogy méltó lett volna a megkövezésre. A Talmud megengedi a גרף-al sujtottnak, hogy a templomba menjen, de úgy, hogy kiközösített volta felismerhető legyen. A kiközösítés e legenyhébb fokával sujtott taníthatott s tanulhatott is.¹ Ha a kétszeri meghosszabbítás dacára a kizárt meg nem javult, úgy a kiközösítés második, súlyosabb fokát alkalmazták, ez a קרם. Ez a szent gyülekezetből való kizárás, a synagogából kiátkozással² kapcsolatos kítaszítás volt. A kiközösített sem másokat nem taníthatott, sem másokkal együtt nem tanulhatott.

Egymagában tanulhatott, nehogy az ígét elfeledje. A קרם-ben levővel semmiféle ügyletet nem volt szabad kötni. Sőt még vele együtt enni, vagy inni is tilos volt.³ A קרם-et csak a gyülekezetben és pedig a gyülekezet, vagy annak legalább tíz tagja mondhatta ki. Ha az illető megjavult, ugyanazok, kik a קרם-et kimondották, azt vissza is vonták.⁴ Ha azonban a קרם-mel sujtott meg nem javult, a régibb írók szerint,⁵ a kiközösítésnek harmadik

¹ Buxtorf Joh.: Lexicon Chaldaicum, Talmudicum et Rabbinicum. Basileae 1640. sub verbo: גרף.

² Ez az átkozás mindenféle testi és lelki baj kívánása a kiközösítettre. Ily formulát találunk Buxtorf i. m. s. v. קרם.

³ Majmonides in libro Madda cap. 7. így szól: «Cum tali excommunicato non licet edere nec bibere.» (Erre céloz Sz. Pál apostol is I. Cor. V, 11: «τῷ κοινωνῶν μὴ ἐσθίσιν.»)

⁴ L. Buxtorf i. m. s. v. קרם.

⁵ L. Buxtorf i. m. s. v. שמתא. Buxtorf nézetét követi az újabb írók közül Kober: Der Kirchenbann. Tübingen 1863. 6. s. köv. o.

legsúlyosabb¹ foka következett, ez a שמתא. Ez szintén a synagogából való nyilvános kitesztítés volt, heves átkozódással egybekapcsolva, s az lett volna a jellemzője, hogy a vele sujtott mindörökre kizáratott a synagogából.² Ma azonban már az a vélemény az uralkodó, hogy a שמתא alól is volt feloldozás, s úgy látszik, hogy, bár több átkozódással (exsecratio) van egybekötve, lényegében azonos a נדן-al, avagy annak egy súlyosabb neme.³

¹ Hogy a שמתא a kiközösítésnek egy súlyosabb faja, R. Salamon glossájából tűnik ki: Pesachim fol. 52. col. 1., hol azt mondja, hogy a bölcsét, ki valami rosszat követett el, megvesszőzték, de nem közösítették ki, mert a Šhammata a legsúlyosabb dolog. U. o. fol. 130. col. 2.: «Nem közösítünk ki šhammataival senkit, csak nagy dolgok miatt.» A régibb írók, mint Buxtorf, Selden, véleményüket még Elias Levita egy mondására alapítják. Ez ugyanis így szól: «Tres sunt species anathematum sive excommunicationum: Niddui, Cherem et schammata. Niddui profligationem significat. Vide in radice sua. Ubi vero quis non respiscit, hunc anathematizant, quod vocatur Cherem. Quod si adhuc non poenitentiam agit, reum mortis judicant, ut sit sensus שמתא, id est, ibi mors est, quae absit a nobis.» L. Selden: De Synedriis L. I. c. 7.

² L. fönti idézet végét.

³ Majmonidesnél olvassuk (Madda cap. 7. sect. 2.) «Hogy történik a Nidduj? Azt mondja: N. N. legyen šhammatában, s ha jelenlétében közösítik ki (ez a נדן (nadah) tövel van kifejezve)? azt mondja: N. N. šhammatában van.» Világos tehát, hogy a niduij és šhammata, illetve azok gyökei (נדן és שמת) felcserélve használták, miből arra következtethetünk, hogy a שמתא és a נדן azonosak. E fel fogást még R. Asher is támogatja: «Barah schammatisavit Meroz (Birák k. 5, 23)», ami niduijt és maledictiot jelent s az arur (ארור) szóban foglaltatik. Ugyancsak R. Asher: «Anathematizant dicendo, Sit sub anathemate. Et hoc longe

Az egyház már kezdettől fogva használta az excommunicatiot, a kiközösítést. Az egyháznak excommunicatioja Krisztus Urunk rendelkezésén alapszik, tehát isteni eredetű jog. Hegyi beszédében Krisztus Urunk ugyanis így szól:¹ «Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σου, καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδῃσας τὸν ἀδελφόν σου. Ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παρέλαβε μετὰ σου ἓτι ἓνα, ἢ δύο ἕνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων, ἢ τριῶν σταθῆ πᾶν ῥήμα. Ἐὰν οὐ παρακούσῃ αὐτῶν, εἶπε τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐὰν οὐ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ Ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ.»

A hegyi beszéd e passusa derogált a régi zsidó ítélkezési törvénynek, s a «correptio fraterna»-nak, «charitativa — vagy — canonica admonitio»-nak (testvéri feddésnek) nevezett új intézményt hozta

gravius est, quam vel Niddui vel Schammata, nam in hoc est excommunicatio et maledictio et prohibitio usus quorumvis hominum, nisi in iis rebus solum, quae ad vitam sustentandam pertinent, et non anathematizant, nisi cum se obduraverint contra Consessum semel iterumque. Light-foot: Harmonia, Chronica et Ordo Novi Testamenti Amsterodami. 1686.

¹ Math. XVIII, 15—18.: «Ha pedig vétkezik ellened az atyádfia, menj el és fedd meg őt te közötted és ő maga között. Ha meghallgat téged megnyerted az atyádfiát. Ha pedig meg nem hallgat téged, végy magaddal még egyet, vagy kettőt, hogy két vagy három tanú szájában álljon minden ige. Hogyha meg nem hallgatja azokat, mondd meg az egyháznak, ha pedig az egyházra sem hallgat, legyen neked mint a pogány, és a vámos.»

be. Az isteni akarat e parancsa szerint csak akkor volt igénybe vehető a kiközösítés súlyos büntetése, ha a felebaráti szeretetnek s az egyház közvetítésének minden módja sikertelennek, hiábavalónak bizonyult.

Azonban az «ἔστω σοι ὡσπερ ὁ Ἑθνικὸς καὶ ὁ τελώνης» kifejezésnek nem az az értelme, hogy: ha az egyházra sem hallgat, úgy vonulj vissza tőle, mint gonosz embertől; hanem az, hogy az egyházi elüljáró ítéleténél fogva *kötelezett* az egyes az érintkezés megszüntetésére, mert abban a percben, amelyben a magános ügye az egyház foruma elé kerül, megszűnt a magánügyén tevékenysége. Helyébe az egyház elüljárói lépnek, ők feddik meg a bűnöst, ők szólítják fel javulásra, végül, ha nem akar megjavulni, ők mondják ki a végérvényes ítéletet. Az *activ* részvétel tehát az egyházé, a *passiv* a magánügyéné. Más szóval, nem a magánügyén tetszésétől függ az érintkezés megszüntetése, hanem az jogi köteleesség.

A *passus* illetően értelmezésének helyességét világosan mutatja a közvetlenül következő, 18. vers: «Ἄμην λέγω ὑμῖν· ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ...» Itt a «ὑμῖν» kitétel párhuzamos az ezt megelőző versben az «Ἐκκλησία»-val s így a tágabb értelmű «Ἐκκλησία» alatt is az apostolokat kell értenünk.

Az «ἔστω σοι ὡσπερ ὁ Ἑθνικὸς καὶ ὁ τελώνης» kifejezés megérthetése végett szükséges a pogányoknak és a vámosoknak a zsidó államban elfoglalt jogi és társadalmi helyzetét vizsgálnunk. E vizsgálat eredményeként azt látjuk, hogy a zsidók a pogá-

nyoktól¹ teljesen különválva éltek, azokat megvetették,² a velük való érintkezéstől tartózkodtak,³ úgy, hogy a végszükségben levő pogány még a felebaráti szeretet tényeire sem számíthatott,⁴ sőt ellenkezőleg, a zsidók őt teljesen sorsára hagyták. A vámosokat is általános megvetés és gyűlölet vette körül. Oka ennek, egyrésről a phariseusi «legalis iustitia» volt, mely szerint aki גוי-vel (goi) érintkezik, rögtön köteles az előirt ritualis mosakodást végezni. A vámos, az adószedő ezt nem hajthatta végre, ezért, mint tisztátalant, kerülték. A sok visszaélés és csalás miatt pedig, melyet a vámosok az adó beszédese körül elkövettek,⁵ általános gyűlölet tárgyai voltak. Sőt mint szakadárok, kik a zsidók ellenségét segítették, átokkal sujtattak s a synagógából kiűzettek.⁶

Krisztus Urunk, midőn a régi zsidó lex iudicialis parancsa helyébe új intézményt alkotott, tanítványai egyszerű emberek lévén, kénytelen volt avégből, hogy őt megérthessék, az új intézményt már ismeretes fogalmakkal jelölni, vagyis analogiát

¹ Zsidóul: גוי (goi).

² A pogányt a zsidók kutyának nevezték. l. Lightfoot: i. m. Sect. L.

³ Majmonides: «Prohibitum est Judaeo solum esse cum Ethnico, itinerari cum Ethnico.» Lightfoot: «Horae hebraicae in Matth. XVIII. 17. L. még Tacitus: Historiarum L. V. c. 5.

⁴ Majmonides: «Prohibitum est reducere deperditum quid Ethnico.» Lightfoot i. m.

⁵ Majmonides: Lightfoot i. m. V, 46.

⁶ Lightfoot i. m.: «Religiosus qui evadit publicanus pellendus est a societate religiosa.»

alkalmazni. Ez analogia az érintkezési pont a régi zsidó kiközösítés s a keresztény excommunicatio között.¹ E forráshely értelme tehát az, hogy az egyház elüljárói, az apostolok, az engedetlen, megrogzött bünösöket, kik még az egyház intelmére sem hallgatnak, zárják ki az egyházból, a hívők a velük való érintkezést kerüljék s evvel a kizártnak a többi hívőhöz való viszonyát tegyék hasonlóná ahhoz, amelyben a pogányok s vámosok állottak a zsidókhoz.

Az apostolok Krisztus parancsához hiven s annak szellemében gyakorolták az oldás és kötés hatalmát, s éltek, ahol már minden egyéb eszköz hiábavalónak bizonyult, az excommunicatióval.²

¹ Vitringa: De synagoge veter. Leucopetrae 730. o. azt a nézetét nyilváníja, hogy a keresztény excommunicatio semmi egyéb nem volt, mint a zsidó kiközösítésnek tudatos utánzása s történeti továbbfejlesztése. Ezzel természetesen tagadja az institutio önálló voltát, s isteni jogú jellegét. E nézet helytelenségét akarja a fönti fejtegetés kimutatni.

² Igy erről szólnak: I. Cor. IV, 21; I. Cor. V; II. Cor. II, 5—11; I. Timoth I, 20; II. Cor. XIII, 10; I. Joan. V, 15—17; III. Joan. 10; II, Thessal. III. 14; Tit. III, 10, 11. Igen nevezetes ezek között a I. Cor. V, 1—11. E forráshelyben Sz. Pál egy incestuosust (vérfertőzött) excommunicál. Hinschius, (Kirchenrecht der Katholiken und Prot. c. műve IV. k. 692. o.) szerint e forráshely azt bizonyítja, hogy az excommunicáló hatóság nem az egyházközség vezetője, hanem maga az egyházközség. Bármily plausibilis Hinschius nézete, még sem tehetjük magunkévá. Hinschius ugyanis nem vette figyelembe azt, hogy itt nem a jövőben kimondandó bírói ítéletről van szó, hanem arról a jogszabályról, melyet ma poena latae sententiae-nek nevezünk. Sz. Pál ugyanis e levél írása előtt már járt Corinthusban, s ott

Az excommunicálás — a kiközösítés — jogát és hatalmát az apostolok Krisztustól kapták,¹ s azt

tartott beszédeiben bizonytalán elmondotta, hogy a corinthusiak mely cselekedetek elkövetőit tekintsék kiközösítetteknek. Másképp nem feddené meg őket, hogy az incestuosust miért nem különítették el maguktól. Sz. Pál apostol tehát csak az érintkezési tilalom áthágása miatt feddi meg a corinthusiakat. Világosan mutatja ezt a 2. vers: «Και ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῆ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας.» Ha itt az egyházközség excommunicáló hatóságáról volna szó, úgy Sz. Pál semmi esetre sem használná az ἐξαρθῆ igealakot. Így e forráshelyen nem az excommunicatio iudicialis actusáról történik említés, hanem annak az egyházközségi tagok passiv magatartása által való végrehajtásáról. Erre mutat a 3. vers is: «Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὸν τῆ σώματι, παρὼν δὲ τῆ πνεύματι, ἦδη κέκρικα ὡς παρὼν, τὸν ἕντο τοῦτο καταργασάμενον.» Hogy ítélhetett (κέκρικα) volna fölötté Sz. Pál, ha az egyházközség lett volna az excommunicationalis forum? A κέκρικα igealak pedig világosan mutatja fönti értelmezésünk helyességét, vagyis azt, hogy itt azon institutoról van szó, melyet ma poena latae sententiae-nek nevezünk. Másként nem állhatna perfectumban az említett ige. A II. Cor. II, 6-ban Hinschius (i. m. i. h.) szintén az egyházközség kiközösítési hatóságát látja. Idézett vers azonban — szerény véleményünk szerint — csak a correptio fraternaról, illetve annak második phasisáról szól.

¹ Matth. XVIII, 18; XXVIII, 19; Joan. XX, 23. Evvel ellentétes Hinschius (i. m. 692. o. 6. j.) nézete. Szerinte ugyanis nem az apostolok, hanem az egyházközség volt a kiközösítő hatóság, e véleményével csak megismételve a gallikán Quesnel (l. Denzinger: Enchiridion III. kiad. 359. o.), Van Espen (Tractatus de Censuris, c. II. §. 1.) és Febronius (De statu Ecclesiae, c. I. §. 6.) elméletét. Azonban a Hinschius idézte forráshelyek másról szólnak, mint amit Hinschius lát bennük. Így a I. Cor. V, 2—4, f., miként már láttuk, (24. j. a.) nem az egyházközség kiközösítési hatóságát, hanem az ipso facto excommunicatio egy esetét mu-

Krisztus nevében gyakorolták.¹ Mivel pedig e jog az egyház constitutionalis jogának (alkotmányának) része (*vinculum poenae*), e hatalom az apostoli jogutódlás² folytán átszállott az apostolok utódaira, a püspökökre.³

Már az apostoli korban kétségtelen nyomait találjuk a kiközösítés olyatén alkalmazásának, melyet ma *ipso facto* avagy *latae sententiae*

tatja. A II. Cor. II, 6, miként már említettük, csak a *fraterna correptio*ról szól, illetve annak második phasisáról, midőn a feddésnek többek előtt kell történnie. A II. Thessal. III 14. idézésével pedig csak önmagának mond ellent Hinschius, mert alig egy oldallal előbb (691. o. 3. j.) azt állítja, hogy e forráshely nem szól *excommunicatió*ról. Nézetünk szerint a II. Thessal. III, 14-ben csak az apostol parancsának az engedetlennel szemben való végrehajtásáról lehet szó, Az apostolok a nekik adott hatalommal teljes mértékben éltek. Mutatja ezt Act. VI, 1–6. (hivatal betöltése), Act. XIV, 22. (*presbyterek* constituálása), Act. XV, 29. (*disciplina* megszabása).

¹ L. I. Cor. V, 4, 5.

² Az apostoli jogutódlásról, *successió*ról több forráshely szól. Kifejezetten a I. Petri V, 2, 3, *implicite* a II. Timoth. IV, 2, és Tit. II, 15.

³ Hinschius már több ízben (l. f. 11. l. 2. j.) említett álláspontjával azt a protestáns tant támogatja, hogy a püspöki *iurisdictio* csak az apostolok utáni korban fejlődött ki, az egyházközség hatalomátruházásából. Ha ez igaz volna, úgy evvel megdőlné az apostoli *successio* tana. Mivel azonban már Hinschius kiindulási pontját sem fogadtuk el, így az ehhez fűzött következtetéseit sem tehetjük magunkévá. Egyébként is bizonyítékaink vannak úgy arra, hogy az apostolok a Krisztustól nyert hatalommal éltek, mint arra, hogy e hatalmat utódaikra is átszállították. Ezért Hinschius nézetét nem követhetjük.

excommunicationnak hívunk.¹ Ez ugyanis abban áll, hogy valamely jogszabályt sértő hívő, bírói ítélet kimondása nélkül, magával az illető tett elkövetésével az excommunicatio büntetése alá esik. A kiközösítést az apostoli korban is csak a legvégső esetben alkalmazzák, midőn a charitativa admonitio minden módja hiábavalónak bizonyult, vagyis midőn a tettes többszöri figyelmeztetés és feddés dacára sem javult meg.² Krisztus parancsát³ tehát e tekintetben is hiven követték az apostolok. Az excommunicatiót az apostoli korban csak igen súlyos büntettek elkövetőire alkalmazzák.⁴

Oly bűnök elkövetőire, kik avval az Istent sértik s így egyúttal az egyházközség tisztességét bemocskolják. Ha a kiközösített őszinte bűnbánatot tartott, s evvel a megjavulás biztos jelét adta, újra

¹ I. Cor. V, 4—5. Tit. III, 10, 11. Sőt már Krisztus Urunk mondásában (Joan. III. 18.) is megtaláljuk ennek nyomát. Ugyanis az idézett helyen így szól Krisztus: «Ο πιστεύων εἰς αὐτόν, οὐ κρίνεται. ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται . . .»

² Tit. III, 10.

³ Matth. XVIII, 15—18.

⁴ A I. Cor. V, 11. a fornicatort, fősvényt, részegest, istenkáromlót, rablót, bálványimádót sújtja excommunicatióval. Ugyanerről szól még I. Cor. VI, 9—10 és I. Joan. V, 15—17. Az utóbbi forráshely azért igen fontos, mert megkülönböztetést tesz a «ἀμαρτία πρὸς θάνατον» és «οὐ πρὸς θάνατον» (a halálos és nem halálos bűn) között. Említi még a Gal. VI, 1. is, hol a kisebb bűnöknek a frater spiritualis előtti bevallásáról s az Isten bűnbocsánatának a frater spiritualis imája által való kikönyörgéséről van szó. A súlyos és enyhébb bűnök közti különbséget az egyházatyák részletesen fejtegetik.

fölvették az egyház közösségébe.¹ A bűnösöket a presbyterek kötelességükhöz hiven figyelmeztették, feddték.²

II.

Áttérvén a postapostolicus korra, minden nagyobb merészség nélkül azt állíthatjuk, hogy a püspökök a kiközösítési ítélet kimondásánál nem voltak szigorúan megszabott formalitásokhoz kötve.

Mindazáltal a püspök az excommunicatio kimondása előtt meghallgatta clerusának véleményét s az excommunicatiót az egész hitközség jelenlétében mondta ki.³ Az, hogy a püspök az egész hitközség jelenlétében mondja ki a kiközösítési ítéletet, az apostoli parancshoz⁴ való hűséget mutatja, az pedig, hogy a püspök excommunicálás előtt meghallgatta clerusának véleményét is, azt bizonyítja, hogy a püspökök nem akartak elhamarkodva határozni oly súlyos ügyben, mint a kiközösítés. Annak

¹ II. Cor. II, 7, 8, 10.

² I. Thessal. V, 14.

³ Cypriani epist. 14. c. 4., epist. 63. c. 1. (ed. Hartel.)

⁴ I. Timoth. V, 20. Hinschius (i. m. 693. o. 2. j.) szerint az, hogy a püspök az egész hitközség jelenlétében mondja ki az excommunicatiót, az egyházközségi hatalomátruházásnak maradványa, s annak a fejlődési processusnak, mely alatt az excommunicálás hatalma az egyházközségtől lassan a püspök kezébe ment át, közbenső stadiuma. Mivel azonban az excommunicálhatóság joga — miként már láttuk — sohasem volt az egyházközség kezében, azért azt nem is ruházhatta át a püspökre, s így Hinschiusnak ehhez fűzőtt okoskodása sem állhat meg.

azonban nyoma sincs, hogy a püspök clerusának a véleményéhez kötve lett volna.

Az az apostoli elv, hogy az egyházból való kizárás csakis súlyos, halálos bűnök elkövetése esetén alkalmazható, a következő korban is érvényben maradt.¹ Az egyes excommunicationalis okok nem voltak pontosan meghatározva, s így a püspökök az apostoloktól nyert hatalmukat minden külső korlát nélkül gyakorolhatták, csakis saját lelkiismeretüknek voltak felelősek. A kiközösítést csak az esetben alkalmazhatták, ha a büntett elkövetése bebizonyult.² Az apostoli s az azt közvetlenül követő korban a megterő bűnösnek az egyházba való visszavételét egy esetben sem tagadták meg. A Kr. u. második században helyenkint az a szigorú felfogás kapott

¹ Origenes comment. in Matth. series c. 89. (Migne: Patrologia graeca latina ed. 10. no. 1120.): «Propter hoc enim et in ecclesiis consuetudo tenuit, ut qui manifesti sunt in magnis delictis, eiiciantur ab oratione communi». Homil. in Levit. 15. c. 2. (Migne 9. no. 487)-ben már a «crimen mortale» elnevezést használja.

² A büntett elkövetését kétféleképpen lehetett bizonyítani: vagy a tettes maga, önszántából vallotta be, vagy pedig rábizonyosodott. Augustinus homil. 50. de poenitent. (Migne: Patrol. 39. no. 1546)-ban ugyanis így szól: «Nos a communione prohibere quenquam non possumus, quamvis haec prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte confessum aut in aliquo sive saeculari, sive ecclesiastico iudicio nominatum atque convictum». E forráshely ugyan már a következő korszakba tartozik, de aránylag oly kevés idő választja el a szóban forgó korszaktól, hogy ha az apostolok utáni korban más lett volna az irányadó szabály, az kétségtelenül éreztette volna hatását szent Ágoston idézett homiliájában is.

lára, hogy a súlyos bűn miatt egyszer már excommunicáltat, ha az visszavétele után visszaesik, többé nem veszik vissza az egyházba.¹ Azonkívül — kétségtelenül montanista elvek hatásaként — az afrikai provinciának némely helyén az vált jogszokássá, hogy bizonyos minőségű súlyos bűnök² elkövetőit

¹ Origenes: Homil. in Levit. 15. c. 2.: «In gravioribus tamen criminibus semel tantum poenitentiae conceditur locus: ista vero communia, quae frequenter incurrimus, semper poenitentiam recipiunt et sine intermissione redimuntur».

² E bűnök: idololatria, emberölés, fajtalanság. L. Tertullian: De pudicitia c. 12. (Migne: Patrol. 2. no. 1054. 1002. o.): «Hinc est quod neque idololatria, neque sanguini pax ab ecclesiis redditur», mondja a montanista Tertullian; továbbá: «sufficit et hic servatum esse moechiae et fornicationi locum honoris sui inter idololatriam et homicidium». Kober: Deposition und Degradation című munkájában (595. o.) Tertullian fönti citatumáról azt a véleményt nyilvánítja, hogy ez csak annyit jelentene, hogy az illető bűnös élethosszigan köteles vezekelni, ha azt akarja, hogy halála órájában az eucharistiát magához vehesse. Vagyis, hogy a halálveszély beállta esetén sacramentalis absolutionak s az oltáriszentség kiosztásának van helye. Arról nem is szólván, hogy ily kérdést csak úgy incidentaliter, miként azt Kober teszi, nehezen lehet eldönteni, meg kell jegyeznünk, hogy a szóhangzat Kober felfogása ellen szól s Kober e nézetét maga sem támogatja positiv adattal. Ezért vélekedését nem tehetjük magunkévá. E jogszokást említi Cyprian, ep. 55 (ad Antonianum, ed. Hartel): «apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem moechis non putaverunt, et in totum poenitentiae locum contra adulteria cluserunt..... Miror autem quosdam sic obstinatos esse, ut dandam non putent lapsis poenitentiam aut poenitentibus existiment veniam denegandam». Cyprian e leveléből egész világosan

a visszavétel minden reményének kizárásával közö-
sítették ki, s ha az ily módon kiközösített bűnbá-
natot is tartott, az egyház kebelébe mégsem vették
többé vissza.¹

Abban azonban senki sem kételkedett, hogy
az ily módon kiközösített is elnyerheti az Úristen
bocsánatát.²

A nyilvános vezeklés volt az az eszköz, mellyel
a bűnös a kiközösítési ítélet alól való feloldásra
jogot nyert.

Csak a nyilvános vezeklés kiállása útján jut-
hatott vissza az egyház közösségébe. Így tehát a
nyilvános vezeklés büntetést feloldó, elhárító hatású
volt s természetével ellentétes az a föltevés, hogy
a vezeklés jogi kötelesség³ s kikényszeríthető lett

kitűnik az, hogy még az afrikai provinciának is csak né-
mely helyén volt jogszokás a fornicatorok és hittagadók
mindörökre való kiközösítése. Egyáltalában az egész insti-
tutio, miként ezt Cyprian levelének második passusából
láthatjuk, igen szűk keretek között mozgott.

¹ Evvel ellentétes a római provincia praxisa. Tertul-
lian l. c. (Migne 2. no. 980.) 1032. o.: «Audio enim edictum
(Kálixt pápáé) esse propositum et quidem peremptorium,
pontifex scil. maximus, quod est episcopus episcoporum,
edicit: Ego et moechiae et fornicationis delicta poeniten-
tiae functis dimitto». Hinschius (i. m. 695. o. 5. j.) e forrás-
hely dacára azt tartja, hogy a római provincia is a szigorú
praxist követte s csak Cyprian óta enyhült meg teljesen a
római provincia praxisa is. E nézetet fönti citatum után
nem fogadhatjuk el.

² Augustini ad Macedon. ep. 153. c. 3.: «Quamvis eis
in ecclesia locus humillimae poenitentiae non concedatur,
deus tamen super eos poenitentiae suae non obliviscitur».

³ E nézetet vallja Biener: Beiträge zu der Geschichte

volna.¹ Ugyanis az egyház azért hozta be a nyilvános vezeklés intézményét, hogy a bűnbánó kiközösítettnek utat s módot nyújtson, melynek követségével az egyház kebelébe visszatérhessen.

Az kétségtelen, hogy a nyilvános vezeklés a legrégebb idők óta fogva az Istennek és egyházának adott elégtétel² az okozott sértésért. Ebből azonban merész dolog volna azt következtetni, hogy a nyilvános vezeklés büntetés.³ Már pedig, ha a nyilvános vezeklés kikényszeríthető lett volna, úgy kétségtelenül büntetésnek kellene azt tekintenünk. Erre pedig hiányzik a kellő alap. Sőt ellenkezőleg, ha a nyilvános vezeklés természetét vizsgáljuk, azt kell mondanunk, hogy az a büntetést, a kiközösítést elhárító, feloldó eszköz.

Igen feltűnő azonban, hogy a «charitativa admónitiót», mely a kiközösítés előfeltétele, az apostolok utáni korban még csak meg sem említik. Úgy tesz, mintha e fontos institutio feledésbe ment volna.

Ez azonban nem valószínű, mert a következő korszakban annak használatát teljes frissességében találjuk meg újra. Valószínűbb tehát, hogy az apostolok közvetlen tanítványai s azok utódai

des Inquisitions-Prozesses. Leipzig, 1827. 16. o., s Holtzendorff: Handbuch des deutschen Strafrechts. Berlin, 1871. I. k. 43. o.

¹ Meurer: Die rechtliche Natur der Pönitenzen az «Archiv für katholisches Kirchenrecht» 49. évf. 184. o.

² Meurer: i. m. 181—183. o.

³ Miként azt Schmitz tartja: Die Bussbücher und die Bussdisziplin der Kirche. Mainz. 1883. 19. o.-on.

olyannyira magától értetődőnek tartották, hogy föl-
említését szükségtelennek vélték.

Magának az excommunicationnak főcélja a javítás,¹ s mihelyt a kiközösített valóban megjavult, az egyházi elüljáró, a püspök, köteles a megjavultat feloldozni az excommunicatio alól. Így tehát a nyilvános vezeklés sem egyéb, mint a megjavulás külső nyilvánulása; a bűnbánó kiközösített a földön való fekvés, bőjtölés és alamiznaosztogatással önmegalázkodásának nyílt jelét adja s ezzel javulását bizonyítja.

Csak abban az esetben, ha a kiközösített megátalkodott, szolgál a kiközösítés arra a célra, hogy a többi hívőt a contagiumtól óvja.² Ezt az excommunicatio reflex hatásának nevezhetjük, mivel önmagától beáll ha a kiközösített meg nem javul.

Azt, hogy az egyes konkrét esetekben mily minőségű és mérvű vezeklés volt megfelelő a kiközösített visszavételére, a püspök egyházközsége jelenlétében s clerusának a meghallgatásával döntötte el.³

¹ Már szent Pál is ezt mondja II. Cor. II, 7, 8. versben. Szent Ágoston is ezt az elvet hangoztatja: Contra Epist. Parmen. L. III. c. 2: «... ut inimicum non eum aestimetis, sed corripite ut fratrem: *non enim ad eradicandum, sed ad corrigendum*».

² I. Cor. V, 6. Cypriani ep. 62. (ad Pomponium): «Quod si obstinate perseverant nec se ab invicem separant, sciant se cum hac impudica obstinatione nunquam a nobis admitti in ecclesiam posse, ne exemplum caeteris ad ruinam delictis suis facere incipient».

³ Cypriani ep. 16. c. 2.: «nam cum in minoribus peccatis agant peccatores poenitentiam iusto tempore et secundum disciplinae ordinem ad exomologesin veniant et

A feloldozás a bűn nyilvános beismerése után a püspök kézföltételével történt.¹ A püspök a feloldozásnál csakúgy, mint a kiközösítésnél, mint az apostolok utódja, Krisztustól nyert hatalmuk örököse, járt el.² A végzett vezeklés, miként már említettük, Istennek nyújtott elégtétel volt.³

Az *excommunicatio* jogi tartalma már az apostoli kortól fogva abban állott, hogy egyrésről minden hívőnek kötelessége volt a kiközösítettet kerülni,

*per manus impositionem episcopi et cleri ius communionis accipiant». L. még Cypriani ep. 64. c. 1. — Hinschius szerint (i. m. 696—697. o. 9. j.) annak, hogy eredetileg az egyházközség volt az absolváló hatóság, illetve, hogy az egyházi hivatalnokok az egyházközség hatalomátruházása következtében lettek *excommunicationalis* és *absolutionalis* forummá, jele még Cyprian ep. 18. c. 1., mely szerint végső szükség esetén, ha a püspök nincs kéznél, a *presbyter* vagy *diacon* is feloldozhat az *excommunicatio* alól. Hinschius azonban itt nem vette tekintetbe azt, hogy ez csak az általános szabály alól való kivétel. Az általános szabályt Cyprian ep. 17-ben találjuk: «*Poenitentia agitur iusto tempore, et exomologesis fit, inspecta vita eius, qui agit poenitentiam, nec ad communionem venire quis potest, nisi prius illi ab episcopo et clero manus fuerit imposita*».*

¹ Cypriani ep. 15. c. 1.: «*ante actam poenitentiam, ante exomologesim gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in poenitentiam impositam.*» L. még Cypriani ep. 17.

² Firmilian ep. 75. c. 16-ban: «*potestas ergo peccatorum remittendorum apostolis data est et ecclesiis, quas illi a Christo missi constituerunt et episcopis qui eis ordinatione vicaria successerunt*».

³ Cypriani ep. 16. c. 2.: «*ut qui possunt agentes poenitentiam veram deo qua patri et misericordiam precibus et operibus suis satisfacere, seducantur, ut magis pereant*».

vele még a magánéletben sem érintkezni,¹ másrészt pedig a kiközösítettnek tilos volt bárminő valóságos cselekvénynél jelen lennie, más szóval kizárattott a templomból.²

A clerus tagjait igen súlyos büntények elkövetése esetén csakúgy kiközösítik, mint a laicusokat.³ Ha a püspök kegyelmet akart gyakorolni, akkor az esetben, midőn a laicust a excommunicatio sújtja, a clericust egyházi hivatalának s méltó-

¹ I. Cor. V, 2, 11.; II. Thessal. III, 14.; II. Joan. 10, 11. E forráshelyek szerint a kiközösítetttel sem együtt étkezni, sem őt házában fogadni s neki ave-t mondani nem volt szabad; röviden: tilos volt a vele való mindennemű érintkezés. Az érintkezési tilalom tartalmára igen frappáns példa az a történet, melyet szent Irenaeus (Contr. Haeres. L. III. c. 3.) mond el szent János apostolról. A történetet szent Irenaeus szent János tanítványának szent Polycarpnak tanítványaitól hallotta, mely is így szól: «Ἐστὶν οἱ ἀκηκόητες αὐτοῦ, ὅτι Ἰωάννης ὁ τοῦ κυρίου μαθητῆς, ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λουσάσθω καὶ ἰδὼν ἔσω Κήρινθον, ἐξήλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' ἐπειπῶν φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέσῃ, ἐνδον ὄντος Κήρινθον, τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ». Hasonlóan szól szent Cyprian is: de unit. Eccles.-ben: «Recedendum est a delinquentibus vel imo fugiendum, ne dum quis male ambulans iungitur, et per itinera erroris et criminis graditur, a via veri itineris exerrans, pari crimine et ipse teneatur.»

² L. Kober: Kirchenbann. 320—321. o.

³ Cypriani ep. 3. c. 3.: «ut eum (diaconum) deponas aut abstineas». Cypriani ep. 64. c. 1.: «significasti de Victore quondam presbytero, quod ei antequam poenitentiam plenam egisset... temere Therapius collega noster... pacem dederit. Quae res nos satis movit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis et sine petita et conscientia plebis nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente pax ei concederetur».

ságának örökre való elvesztésével, a depositióval büntette.¹

Kezdetben a püspökök, bár az apostoli succésiónál fogva kétségtelenül megvolt a joguk hozzá,² nem éltek a deponálás jogával, hanem annak gyakorlását az egyházközségnek engedték át.³ Azonban ez csak ideig-óráig tartó állapot volt; már a harmadik század első felében azt látjuk, hogy a püspök az egyházközség minden résztvétele nélkül deponál.⁴

¹ Legrégibb példáját római szent Kelemennek a Corinthusiakhoz írt I. levelében találjuk. A corinthusiak ugyanis egyes presbyterek ellen fellázdáltak (c. 47.) s azokat hivataluktól megfosztották. A c. 45-ben pedig így szól erről: «Ὁρθῶμεν γὰρ, ὅτι ἐνίοις ὑμεῖς μετηγάγετε καλῶς πολιτευομένους ἐκ τῆς ἀμέμπτου αὐτοῖς τετιμημένης λειτουργίας». Miként láthatjuk, római szent Kelemen a corinthusiakat nem azért feddi, mert deponálták az egyes presbytereket, hanem mert ártatlanokat tettek le. Ezért meg is parancsolja nekik (c. 57.), hogy a letetteket állásaikba visszahelyezzék s a viszályt okozók magukat nekik alávéssék. A másik bizonyíték a depositio használatára Origenes esete. A nagy egyházi férfiút ugyanis b. Demetrius alexandriai patriarcha a 231-ben tartott alexandriai zsinaton állására méltatlannak ítélte s erre egy az elsőt közvetlenül követő második alexandriai synodus formálisan deponálta Origenest. L. Hieronymus L. II. in Rufin. c. 5., Photii Biblioth. Cod. 118. Hefele, Konziliengeschichte, I. 106. l.

² I. Timoth. V. 19—21.

³ A mint azt római szent Kelemen idézett leveléből láttuk, L. f. 1. j. Arra, hogy a püspökök már az apostoliktól közvetlenül követő korban is éltek volna e rájuk ruházott hatalommal, eddigelé nincsen bizonyítékunk.

⁴ Demetrius Origenes letételekor még a presbyterek részvételét is mellőzte. L. f. 1. j.

A letétel jogi tartalma az volt, hogy a deponált, hacsak kegyelmet nem gyakoroltak vele, elvesztette a méltóságának megfelelő címzést s már a harmadik század második felében jövedelmét is,¹ a stalmot pedig, melyet a deponált betöltött, üresnek tekintették.²

Végül a harmadik században már azt a büntetést is látjuk, hogy a clericustól az egyházi bevételek havi részesedését megvonják,³ ellenben az e büntetéssel sújtottak hivatalos functióikat zavartalanul gyakorolhatják.

¹ Így samosatai Pált a 269-iki antiochiai synodus megfosztotta püspöki székétől. Mivel pedig a püspöki lakásból nem akart távozni, egyházközsége Aurelian császárhoz fordult, ki úgy határozott, hogy az antiochiai püspöki lakást csak az birhatja, a kivel a Szentszék s az italiai püspökök érintkezésben állanak. Erre samosatai Pálnak ki kellett vonulnia a püspöki lakásból. L. Eusebius: *Historia Ecclesiastica*. Lib. VII. c. 30.

² Cypriani ep. 74.

³ Cypriani ep. 34.: «Interim se a divisione mensurnam tantum se contineant, non quasi a ministerio ecclesiastico privati esse videantur, sed ut integris omnibus ad nostram praesentiam differantur».

